

BÖLGESEL KALKINMA

Doç. Dr. Nuri YAVAN

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Bölümü
Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı
nuri.yavan@ankara.edu.tr

KALKINMANIN ÖLÇÜLMESİ

- ▶ Kalkınmanın Ölçülmesi
 - ▶ GSYİH
 - ▶ KBGSYİH
 - ▶ SGP ile KBGSYİH
 - ▶ İnsani Gelişme Endeksi (İGE)
- ▶ Kalkınmanın Ölçülmesinde Kullanılabilecek Diğer Göstergeler
 - ▶ Ekonomik Göstergeler
 - ▶ Sosyal Göstergeler
 - ▶ Demografik Göstergeler

Kalkınmayı nasıl ölçeriz?

▶ Kalkınmanın Ölçülmesi

- ▶ 1. GSYİH ve KBGSYİH
- ▶ 2. SGP Yaklaşımıyla GSYSH ve KBGSYİH
- ▶ 3. İnsani Gelişme Endeksi (İGE)

▶ Kalkınmanın Ölçülmesinde Kullanılabilecek Diğer Göstergeler

▶ Ekonomik Göstergeler

- ▶ Milli Gelir (GSYİH-GDP)
- ▶ Ekonomik Yapı/Sektörler
- ▶ Teknoloji düzeyi

▶ Sosyal Göstergeler

- ▶ Eğitim ve Okuma yazma
- ▶ Sağlık ve Refah

▶ Demografik Göstergeler

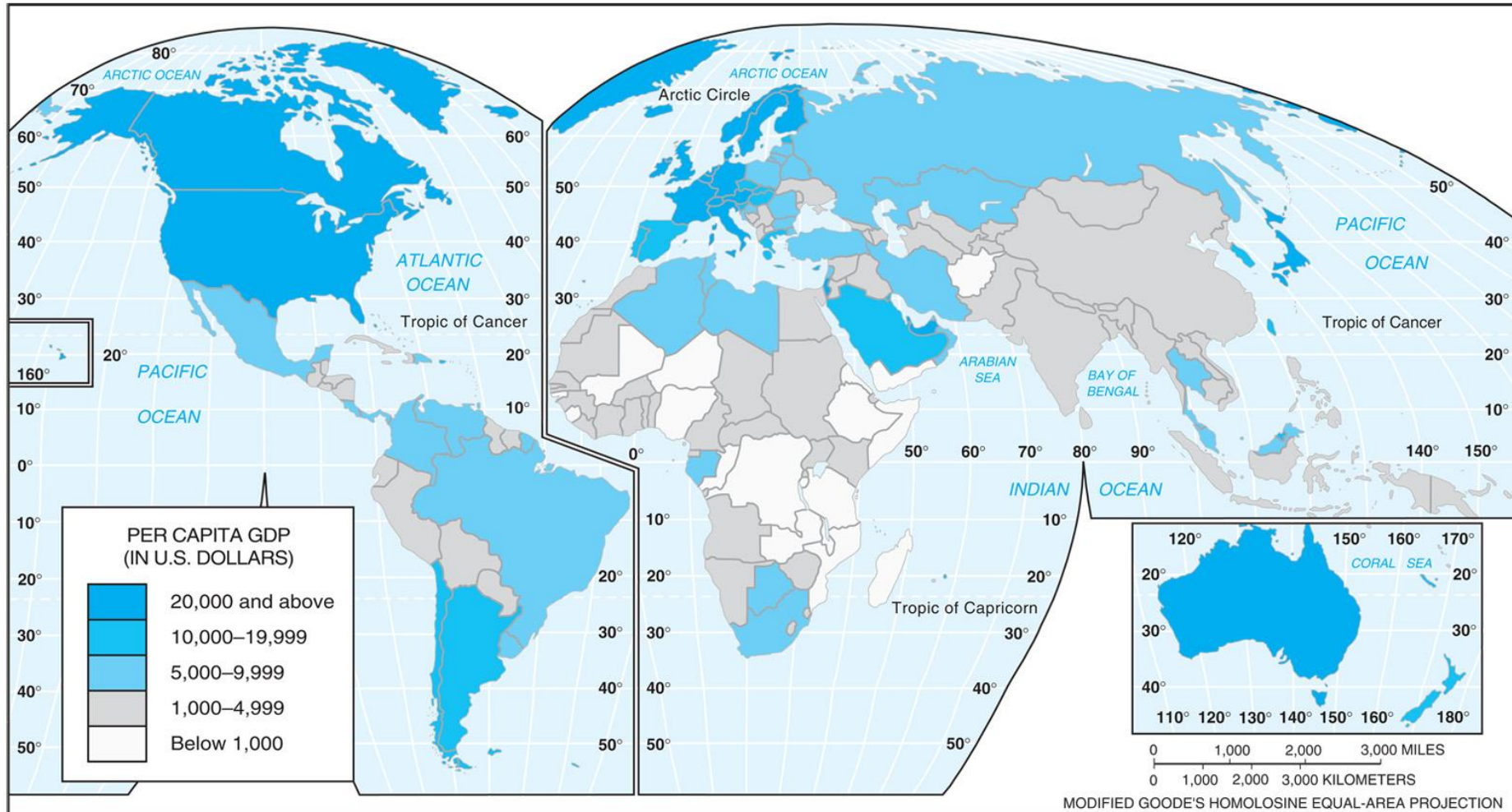
- ▶ Ortalama Ömür (37 – 80 yıl)
 - ▶ Bebek Ölüm Oranı (Bin kişi başına <10 - >100)
 - ▶ Nüfus artışı (0 - 4.7 %)
-

GSMH ve KBGSMH ile Ölçüm

- **GSMH (Gayri safi milli hasıla):** bir ekonominin büyüklüğünü veya bir ülkedeki tüm ekonomik faaliyetlerin ölçütünü yansıtır.
 - Bir ülkede belli bir zaman içinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir.
 - Bir ekonomide işlerin nasıl gittiğinin ilk göstergesi, o ekonominin üretim miktarı ve onun nasıl geliştiğidir. Bunun içinde en önemli gösterge GSMH'dır.
 - Bir Refah Ölçütü ve Uluslararası Refah Karşılaştırması Aracı Olarak KBGSYİH: Kişi başına GSYİH
- İktisatçılar ve politikacılar **GSYH'yı daha çok bir ülkenin vatandaşlarının refah düzeylerinin zaman içerisinde nasıl değiştiğini** gözlemlemek ve **ülkelerin refah düzeylerini** karşılaştırmak için kullanırlar.
 - GSYH'nın **mutlak anlamda bir refah ölçütü** olduğu söylenemez. **Örn: Türkiye 2011 yılı itibarıyla dünyanın en büyük 16. ekonomisidir.** Ancak Aynı karşılaştırma **kişi başına düşen GSYH** göre yapıldığında ise **Türkiye'nin 86. olduğu** görülmektedir.
 - **Kişi Başına GSYH**, GSYH nüfusuna bölünerek elde edilir.
$$KBGSYH = \frac{GSYH}{Nüfus}$$
 - Kişi başına düşen GSYH için en makro düzeydeki üretkenlik (verimlilik) ölçütü de denebilir.
 - **Ülkelerarası refah karşılaştırması** yapabilmek için öncelikle **ortak bir para birimine** ihtiyaç vardır. Bu sorun günümüzde ülkelerin **GSYH'ları Amerikan doları (ABD) cinsinden ifade edilerek** çözülmektedir.

Kalkınmanın en temel göstergesi: Kişi Başına GSYİH (GDP per Capita)

GSYİH herşeyi ölçer mi?

GSYH aslında tüm iktisadi aktiviteleri ölçmesi gerekse de **gerçekte herşeyi ölçemez**. Ulusal gelir hesapları **sadece piyasada gerçekleşen iktisadi alışverişleri** ölçer.

- 1) **Kanun dışı ekonomik aktiviteleri içermez**. Örn; kaçak içki-uyuşturucu üretim ve ticareti, kumar vb. mal ve hizmetler her ne kadar **ciddi bir ekonomik büyüklüğe sahip olsalar da GSYH içerisine dahil edilemezler**.
- 2) **Kayıt Dışı ya da Yeraltı Ekonomisi** olarak da adlandırılan **bildirilmeyen dolayısıyla kayıtdışı yapılan iktisadi işlemlerde GSYH hesaplamalarına dahil edilmezler**. Örn: Belgesiz alış – verişler, daha çok **vergi kaçırmak, sigorta primi ödememek vb.** amaçlarla **kişi ve kurumların yaptıkları işlemleri yetkili mercilere bildirmemesi**.
- 3) **Piyasa Dışı İktisadi Aktiviteler** GSYH'ya dahil **edilmezler**. Örn: Evinizin bahçesinde **yetiştirip tükettiğiniz salatalık GSYH'ya dahil edilmeyecektir**. (temizlik, yemek yapma, çocuk bakma, kendinizin yaptığı boya badana, tamir vb.)
- 4) GSYH, **mal ve hizmetlerin kalitelerinde ortaya çıkan iyileşmelerin hesaba katılmasını imkansız kılmaktadır**.
- 5) Mal ve hizmetlerin, üretim ve tüketiminde **çevreye verilen zarar GSYH'ya dahil edilemez**.

Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) ile GSMH ve Kişi Başına Düşen GSMH

- **Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)**, ülkelerarasındaki fiyat düzeyi farklılaşmasını ortadan kaldıran bir çeşit düzeltilmiş döviz kurudur.
- **Satın Alma Gücü Paritesi** belirli bir mal ve hizmet sepetinin satın alınabilmesi için gerekli ulusal para tutarlarının birbirine oranıdır. Başka bir ifadeyle **SGP**, farklı para birimlerinin satın alma gücünü eşitleyen bir değişim oranıdır.
- Eğer 1 TL'nin satın alma gücü Türkiye'de de yurtdışında da aynı ise o zaman iki ülke parası arasında reel döviz kurunun da aynı olması gerekir.
- SGP'ye göre iki ülke parası arasındaki nominal döviz kuru bu ülkeler arasındaki fiyat farkını yansıtmalıdır. **Örn:** Bir porsiyon dönerin ortalama fiyatı Türkiye'de 2012 yılında 10 TL, Almanya'daki fiyatı ise 20 Euro olsun. Eğer Euro / TL nominal döviz kurunu 2 TL varsayarsak, Almanya'da dönerin fiyatı 40 TL'ye eşit olur. Bu durumda Almanya'da 1 Euro'nun satın alma gücünün 1TL'den daha düşük olduğunu (1/4) rahatlıkla söyleyebiliriz.
- Nominal döviz kuru 1 Euro = 2TL veya 1TL = 0,5 Euro olsa da, nominal döviz kurunun satın alma gücünü yansıtmadığı bir gerçektir. Bu durumda Nominal döviz kuru ile hesaplanan Alman GSYH'sinin olduğundan daha yüksek, Türkiye GSYH'nin ise daha düşükmüş gibi görünmesine neden olur. O yüzden, SGP kullanılarak hesaplanmış kişi başına düşen GSYH'dan daha iyi bir refah karşılaştırması yapabilmeye olanak sağlar.
- **Örn:** 2011'de cari fiyatlarla 10.498 \$ olan KBGSYH, SGP ile 16.885 \$'dır. Her ne kadar Türkiye'de bir kişinin ortalama geliri 10.498 \$ olsa da bu para ile aslında 16.885 \$ değerinde mal ve hizmet satın alabilmektedir.

2010	Döviz Kuru Yöntemine Göre	Satınalma Gücü Paritesine Göre
İngiltere	38.540	36.580
Türkiye	9.500	14.580
Romanya	7.840	14.050

Tablo 1.1
Döviz Kuru ve Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSMH (Milyar \$)

Kaynak: World Bank,

Satın alma gücü paritesi (SAGP) ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak farklı para birimlerinin satın alma güçlerini eşitleyen bir değişim oranını ifade ediyor.

Bir kilogram domatesin ortalama olarak Türkiye’de 2 TL, ABD’de ise 2,5 dolar olduğunu varsayalım. Bu durumda yıllık geliri 10.000 dolar olan bir Amerikalı yılda $(10.000 / 2,5 =)$ 4000 kg domates alabilir. Aynı miktar domatesi alabilmesi için bir Türk’ün yıllık gelirinin 8.000 TL olması yeterlidir. 1 dolar 1,8 TL’ye eşit ise Amerikalının geliri $(10.000 \times 1,8 =)$ 18.000 TL’ye, Türk’ün geliri ise $(8.000 / 1,8 =)$ 4.445 dolara eşit olmaktadır. Amerikalı Türkiye’ye gelir de parasını TL’ye çevirirse bu parayla $(18.000 / 2 =)$ 9.000 kg domates alabilir. Buna karşılık Türk, ABD’ye gider de parasını dolara çevirirse bu parayla $(4.445 / 2,5 =)$ 1.778 kg domates alabilir.

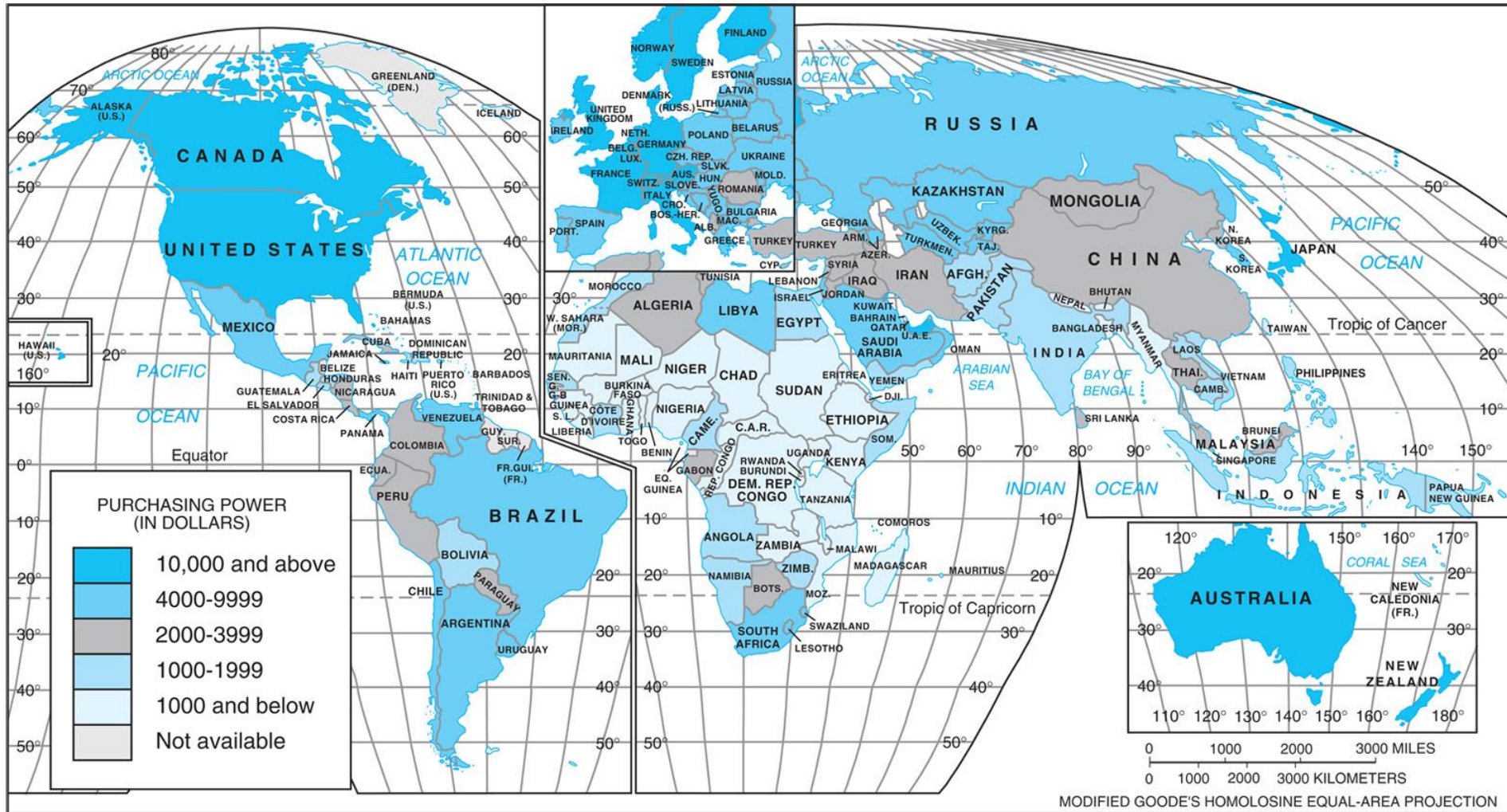
Satınalma gücü paritesi bu iki kişinin ikisinin de gelirini kendi ülkesinde harcadığı varsayımını yapar. Bu durumda Amerikalı 10.000 dolarıyla, Türk ise 8.000 TL’siyle aynı miktar (4.000 kg) domates alabilmektedir. Bu durumda satınalma gücü paritesi şöyle formüle edilir:

$$\text{SAGP (Türkiye / ABD)} = 2 / 2,5 = 0,8 \text{ TL / Dolar}$$

Buna göre bir kg domates için ABD’de 1 dolar ödemek gerekirken Türkiye’de 0,8 TL ödenmesi gerekmektedir.

Burada konuyu basitleştirmek amacıyla yalnızca tek bir mal (domates) için yaptığımız bu hesaplama çok sayıda mal ve hizmetin bulunduğu bir sepet için yapıldığında karşımıza genel bir satınalma gücü oranı çıkar ve bu oranı gelire uyguladığımızda satınalma gücü paritesine göre gelir hesabına ulaşmış oluruz.

Kalkınmanın rölatif en iyi göstergesi: **SAPG** ile KBGSMH

İnsani Gelişme Endeksi

(*Human Development Index*)

HUMAN
DEVELOPMENT
REPORT 1990

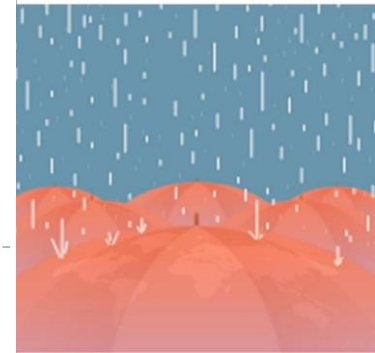

- ▶ **İnsani Gelişme Endeksi** Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilmiştir.
- ▶ İlk olarak 1990'lı yıllardan başlayarak yıllık olarak İnsani Gelişme Raporu ([Human Development Reports-HDR](#)) adıyla yıllık olarak yayınlanmaktadır.
- ▶ **İnsani Gelişme Endeksi (HDI)**, Dünya'daki ülkeler için yaşam uzunluğu, okur yazar oranı ve yaşam düzeyi doğrultusunda hazırlanan bir ölçümdür.
- ▶ Bu indeks bir ülkenin;
 - ▶ gelişmiş ([developed](#)-high development)
 - ▶ gelişmekte olan ([developing](#)-middle development),
 - ▶ gelişmemiş ([underdeveloped](#)-low development) bir ülke olup olmadığını ortaya koyar.

Human Development
Report 2014

Sustaining Human progress:
Reducing Vulnerabilities and Building Resilience

İnsani Gelişme Endeksi

- İster nominal ister reel hesaplınsın ya da SGP ile hesaplınsın **kişi başına GSYH toplumun genelinin refah düzeyini yansıtmayabilir.**
- Özellikle **gelirin adil dağılmadığı, ekonomik gelişmeye sosyal gelişmelerin eşlik etmediği** durumlarda **kişi başına düşen ortalama gelir yüksek olsa bile toplum refahı yüksek olmayabilir.**
- Çünkü **KBGSYH gelir ya da harcamaya dayanan bir refah ölçütüdür.** Gerçek yaşam kalitesini yansıtmayabilir.
- Ülkeler arasında **doğru bir refah karşılaştırması yapabilmek** için BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen **İnsani Gelişme Endeksine (İGE) bakmak gerekebilir.**
- **İGE, insan refahını belirleyen üç temel unsuru** dikkate alır: **Gelir, eğitim ve sağlıklı yaşam süresi.**
- **İGE'nin en önemli bileşeni SGP ile hesaplanan kişi başına reel GSMH'dır.**
- **İGE'nin amacı, sosyal ve kültürel gelişmeyi kapsayan ve gelir düzeyinin ötesine geçen bir refah değerlendirmesi yapmaktır.**
- **İGE'ne göre Türkiye 2011 yılında insani gelişme açısından 187 ülke arasında 92'nci'dir.** Aslında **Türkiye aynı yıl, SGP'ne göre hesaplanmış kişi başına reel GSMH'ya göre 57'nci sıradadır.**
- **Bu Türkiye'deki iktisadi gelişmenin toplumun yaşam kalitesine ve sosyal gelişmeye tam olarak yansımadığının bir göstergesidir.**

İGE'ni Oluşturan Bileşenler	Değişkenler
Yaşam Süresi	<ul style="list-style-type: none"> Doğumda beklenen yaşam süresi
Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> Yetişkinler için ortalama eğitim süresi Çocuklar için beklenen eğitim süresi
Gelir	<ul style="list-style-type: none"> Kişi başına GSMH (Satınalma gücü paritesine göre, ABD doları)

Tablo 1.2
İnsani Gelişme Endeksinde Kullanılan Değişkenler

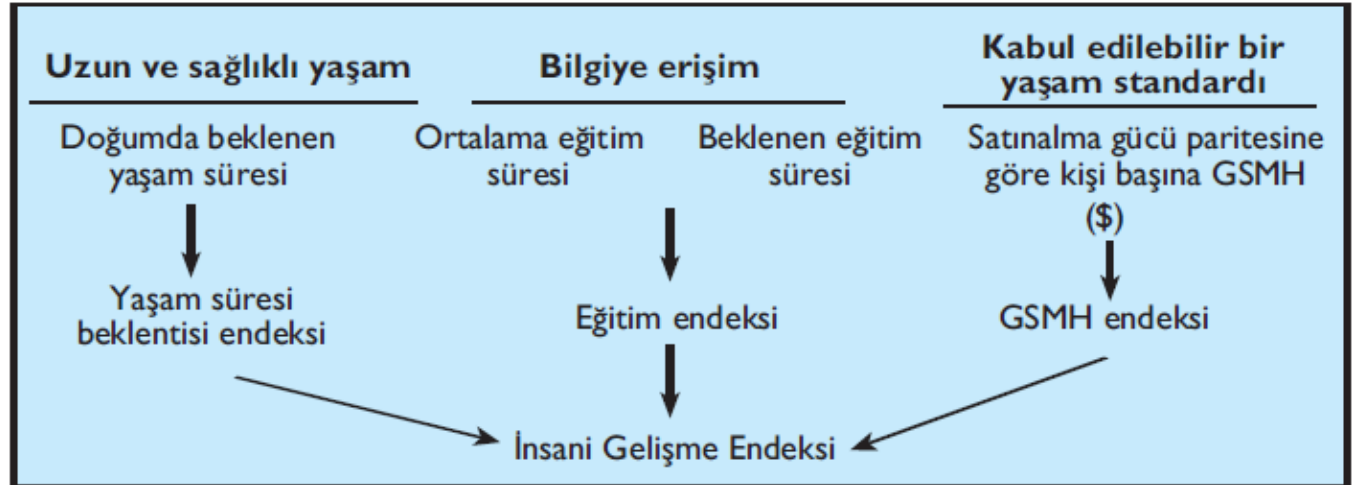
Kaynak: UNDP, *Human Development Report 2010, The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development* (New York: Oxford University Press, 2011), s. 215.

$$\text{İnsani Gelişme Endeksi} = \sqrt[3]{\text{Yaşam Endeksi} \times \text{Eğitim Endeksi} \times \text{GSMH Endeksi}}$$

Şekil 1.1

İnsani Gelişme Endeksinin Hesaplanması

Kaynak: UNDP, *Human Development Report 2011, Sustainability and Equity: A Better Future For All*, New York: Palgrave Macmillan, s. 167.

Seçilmiş Bazı Ülkelerde İnsani Gelişme Endeksi 2011

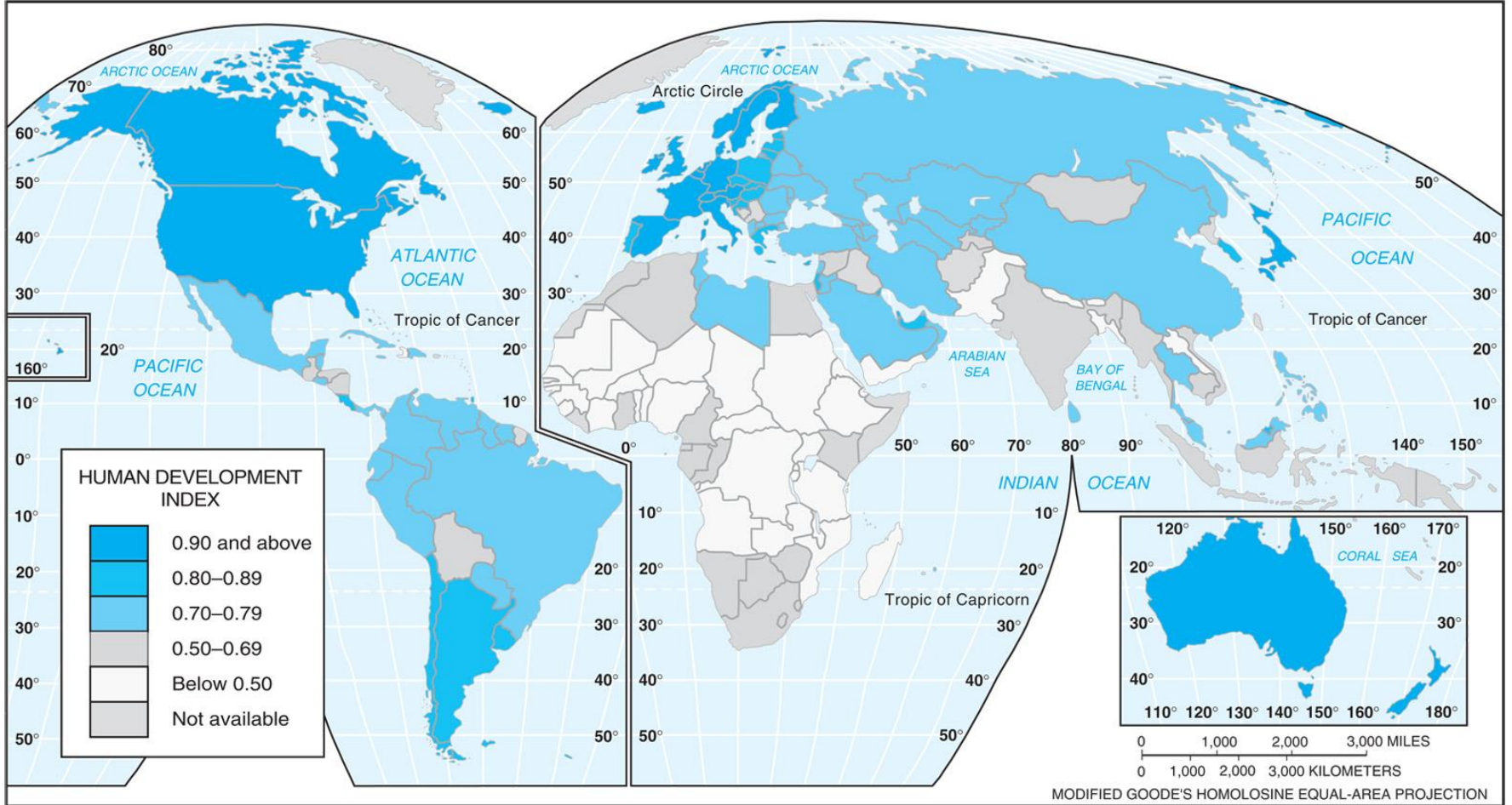
Ülkeler 4 Gruba Ayrılır:

1. Düşük insani gelişme grubu
2. Orta insani gelişme grubu
3. **Yüksek insani gelişme grubu**
4. Çok yüksek insani gelişme grubu

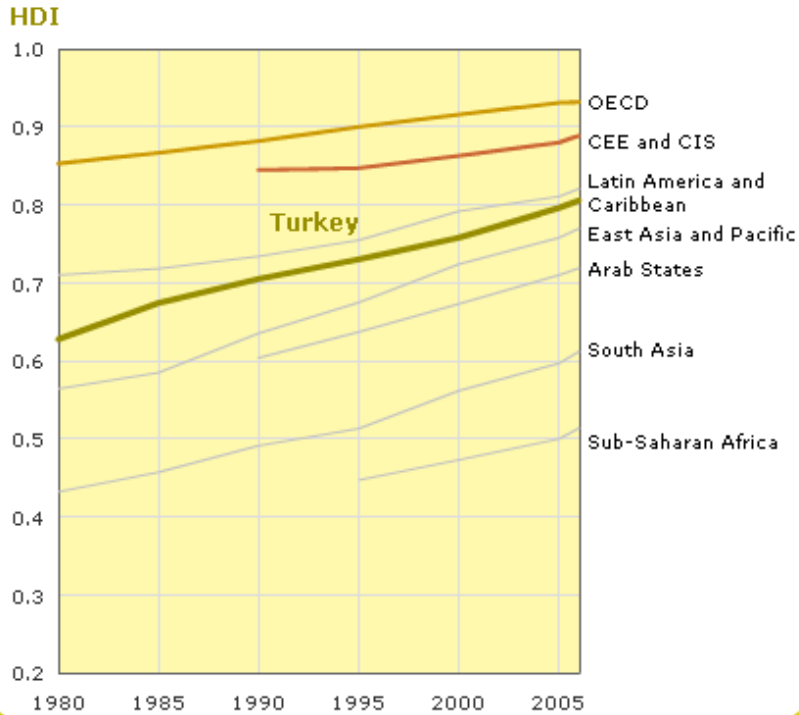
- İGE, 0 ile 1 arasında puan alır.
- En yüksek sayı, en fazla gelişmesini gösterir.

	İGE Sırası	Ülke	İnsani Gelişme Endeksi (İGE)	Ortalama Ömür (Yıl)	Ortalama Eğitim Süresi	KBGSMH (2005, SGP \$)
Çok Yüksek İnsani Gelişme	1	Norveç	0,943	81,1	12,6	47.557
	2	Avustralya	0,929	81,9	12,0	34.431
	3	Hollanda	0,910	80,7	11,6	36.402
	4	ABD	0,910	78,5	12,4	43.017
	9	Almanya	0,905	80,4	12,2	34.854
	12	Japonya	0,901	83,4	11,6	32.295
	29	Yunanistan	0,861	79,9	10,1	23.747
Yüksek İnsani Gelişme	48	Uruguay	0,783	77	8,5	13.242
	56	S. Arabistan	0,77	73,9	7,8	23.274
	66	Rusya	0,755	68,8	9,8	14.561
	84	Brezilya	0,718	73,5	7,2	10.162
	88	İran	0,707	73	7,3	10.164
	92	Türkiye	0,699	74	6,5	12.246
Orta İnsani Gelişme	95	Ürdün	0,698	73,4	8,6	5.300
	101	Çin	0,687	73,5	7,5	7.476
	113	Mısır	0,644	73,2	6,4	5.269
	124	Endonezya	0,617	69,4	5,8	3.716
	134	Hindistan	0,547	65,4	4,4	3.468
Düşük İnsani Gelişme	143	Kenya	0,509	57,1	7	1.492
	172	Afganistan	0,398	48,7	3,3	1.416
	174	Etiyopya	0,363	59,3	1,5	971
	184	Mozambik	0,322	50,2	1,2	898
	187	Kongo	0,286	48,4	3,5	280

İnsani Gelişme Endeksine göre ülkeler

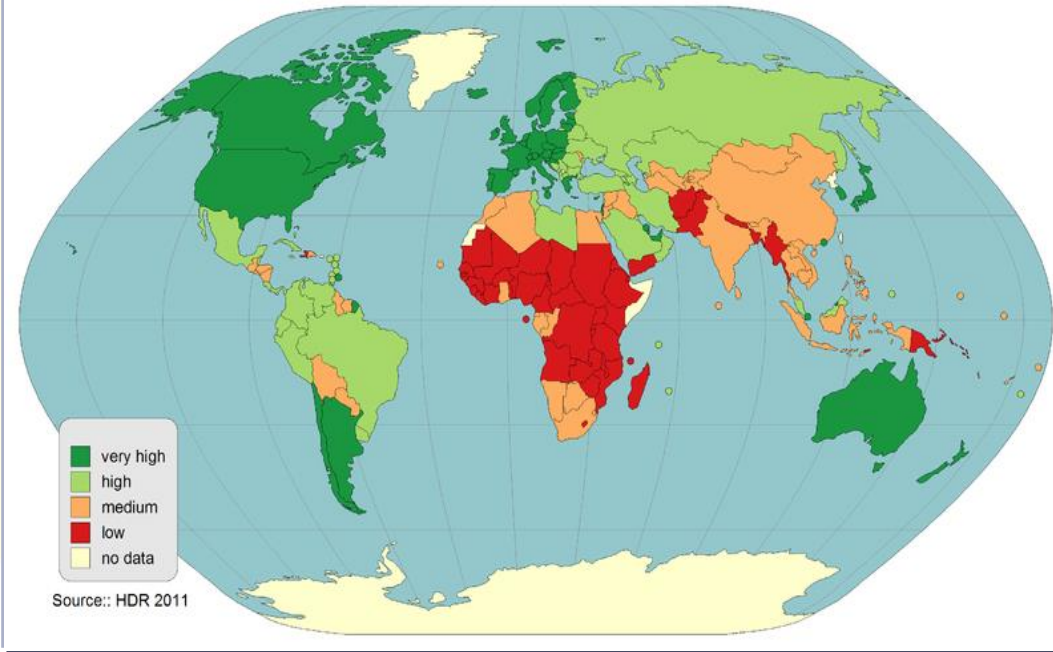

Dünya Ülkelerinin İnsani Gelişme İndeksine Göre Gelişmişlik Durumu ve Gelişme Trendi

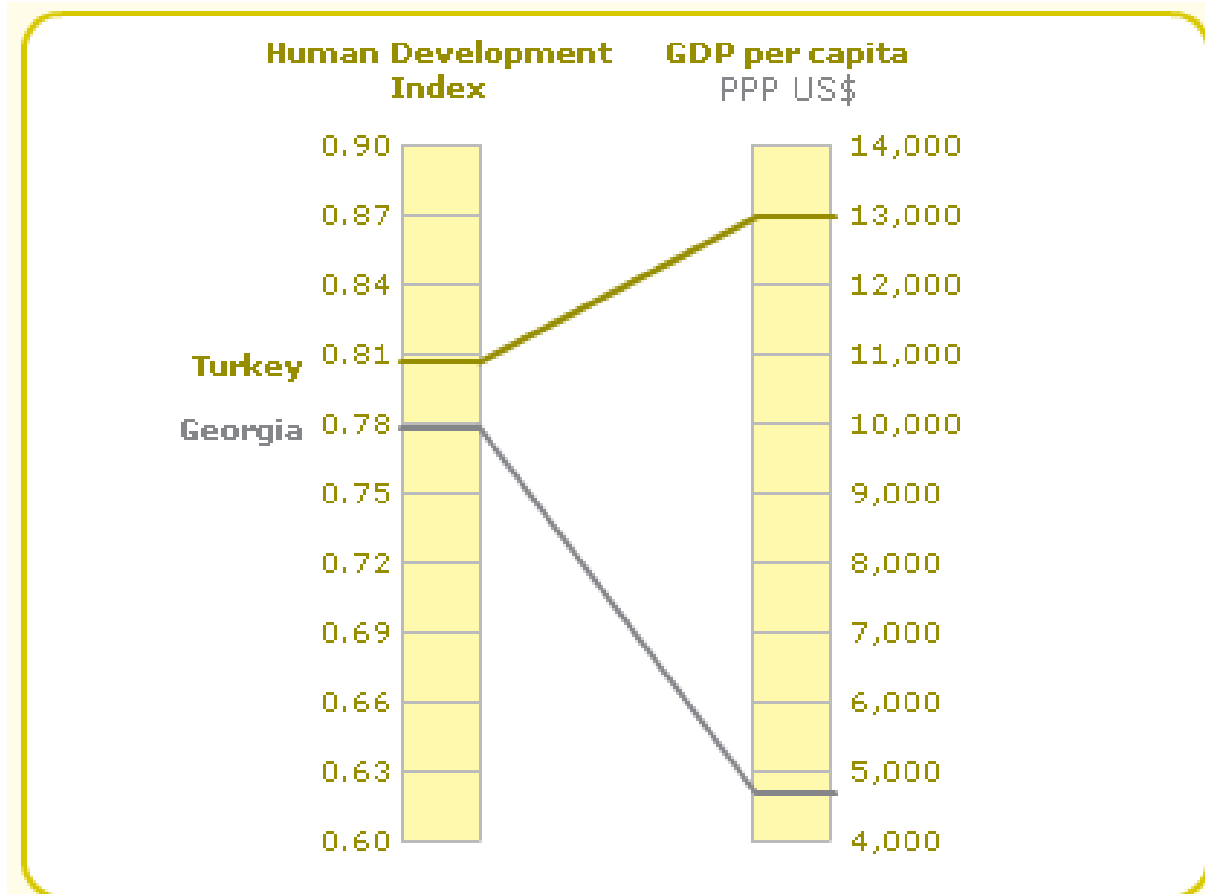
Source: Indicator table G of the Human Development Report 2009

Human Development Index 2011

İnsani Gelişme Endeksi ile SAGP ile KBGSMH'nın Kıyaslanması: Türkiye ve Gürcistan örneği

İnsani Gelişme Endeksi, gelire göre **gelişmişliğin/kalkınmanın** ölçümünde çok daha iyi bir gösterge

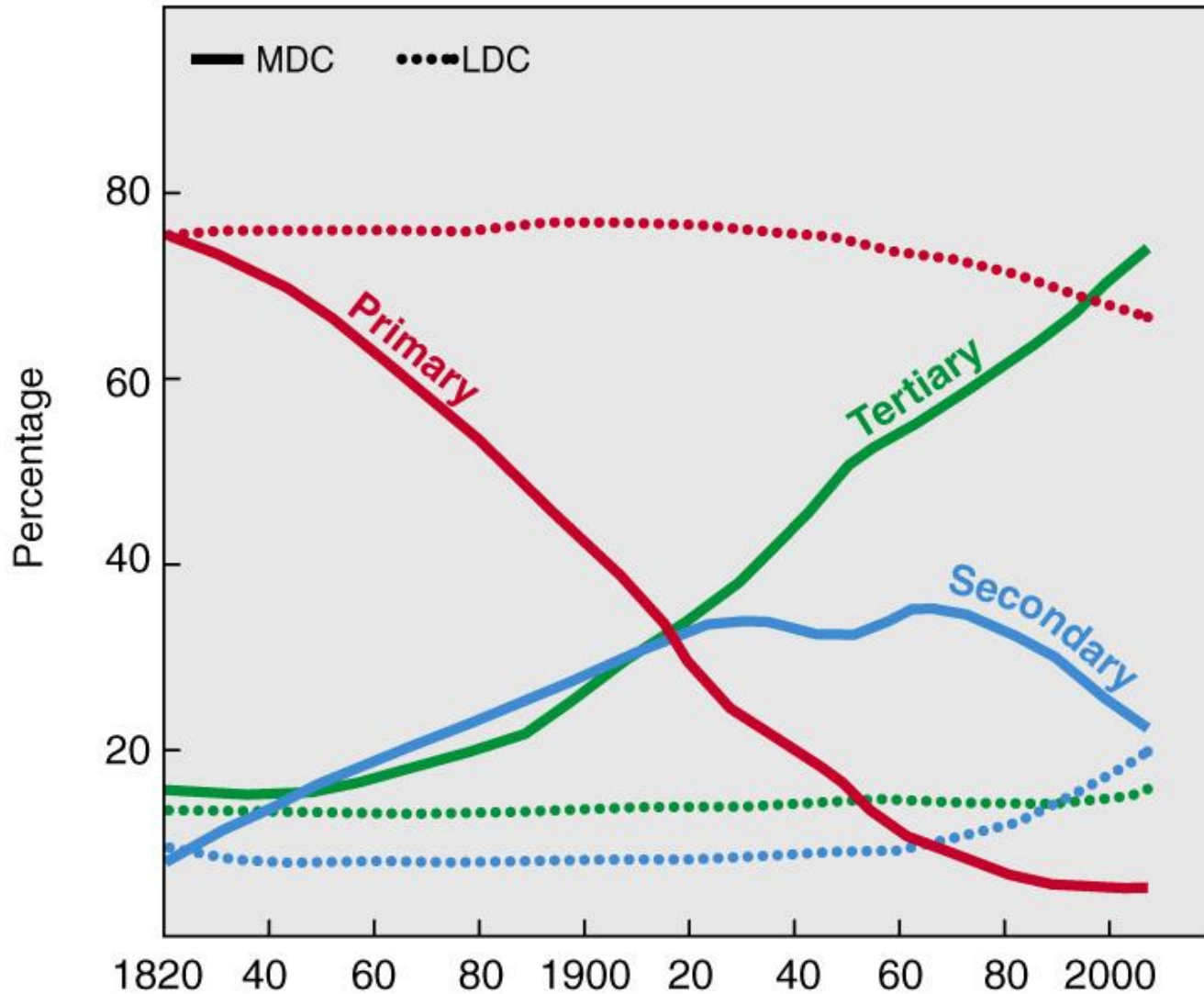
Source: Indicator table H of the Human Development Report 2009

Kalkınmayı nasıl ölçeriz?

- ▶ **Kalkınmanın Ölçülmesinde Kullanılabilecek Diğer Göstergeler**
- ▶ **Ekonomik Göstergeler**
 - ▶ Ekonomik Yapı/Sektörler
 - ▶ Teknoloji düzeyi
- ▶ **Sosyal Göstergeler**
 - ▶ Eğitim: Okuma yazma oranı
 - ▶ Sağlık ve Refah
 - ▶ Demokrasi/özgürlük düzeyi
- ▶ **Demografik Göstergeler**
 - ▶ Ortalama Ömür (37 – 80 yıl)
 - ▶ Bebek Ölüm Oranı (Bin kişi başına <10 - >100)
 - ▶ Nüfus artışı (0 - 4.7 %)

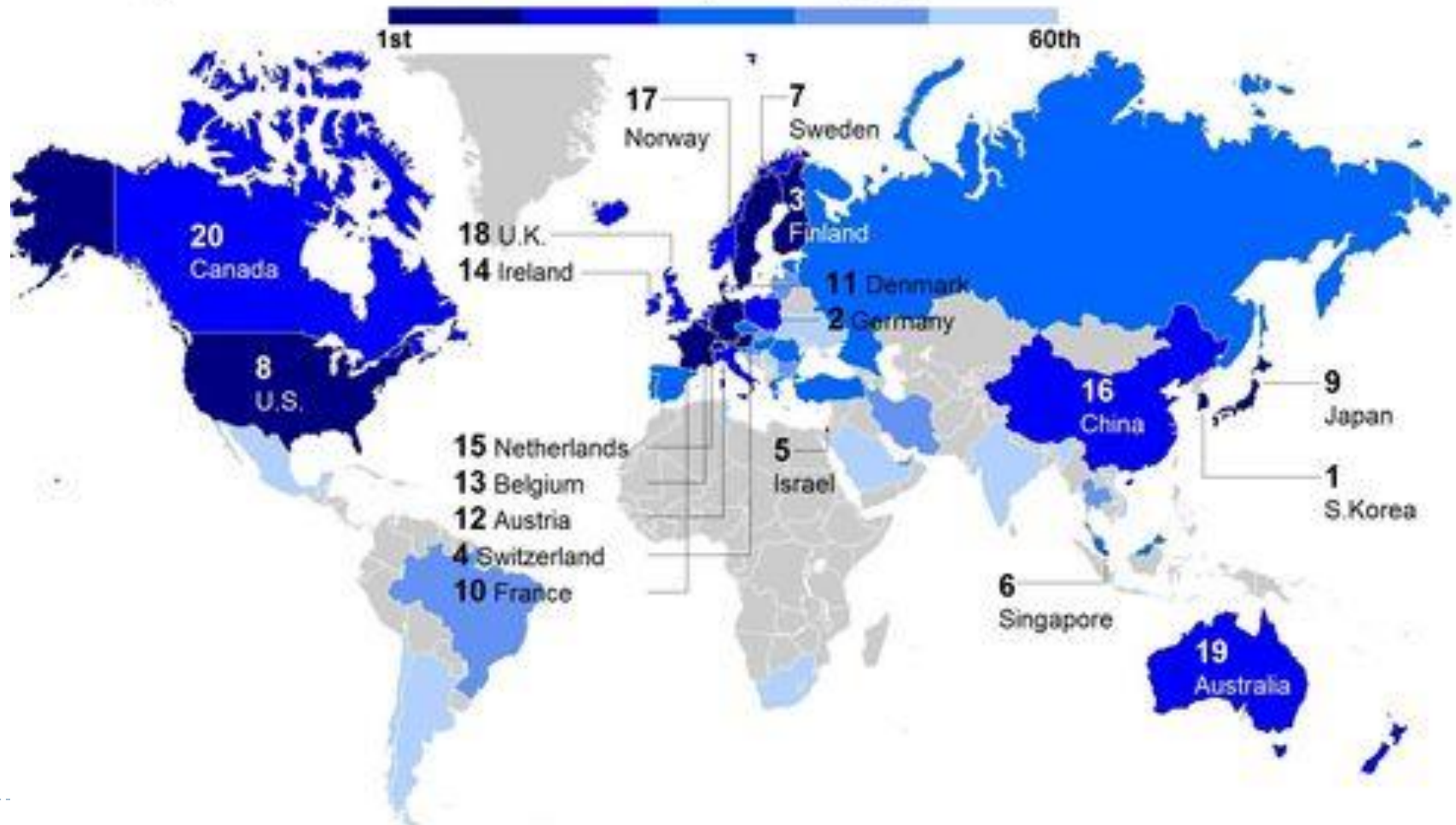
Ekonominin Sektörel Yapısı

Ekonominin Teknoloji-İnovasyon Düzeyi

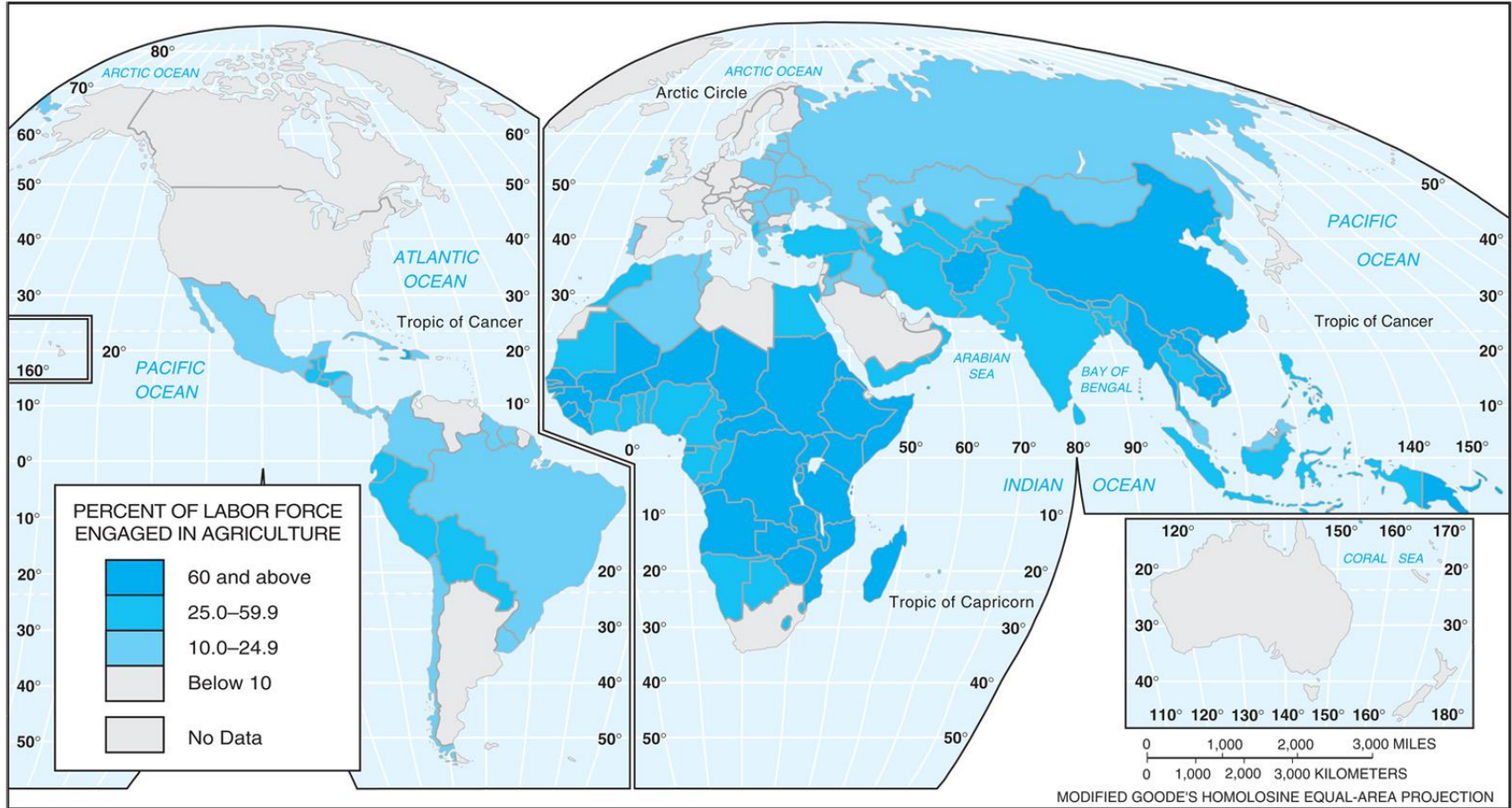
World's Most-Innovative Economies

Bloomberg's 2019 index includes 60 members. Top 20 are highlighted here.

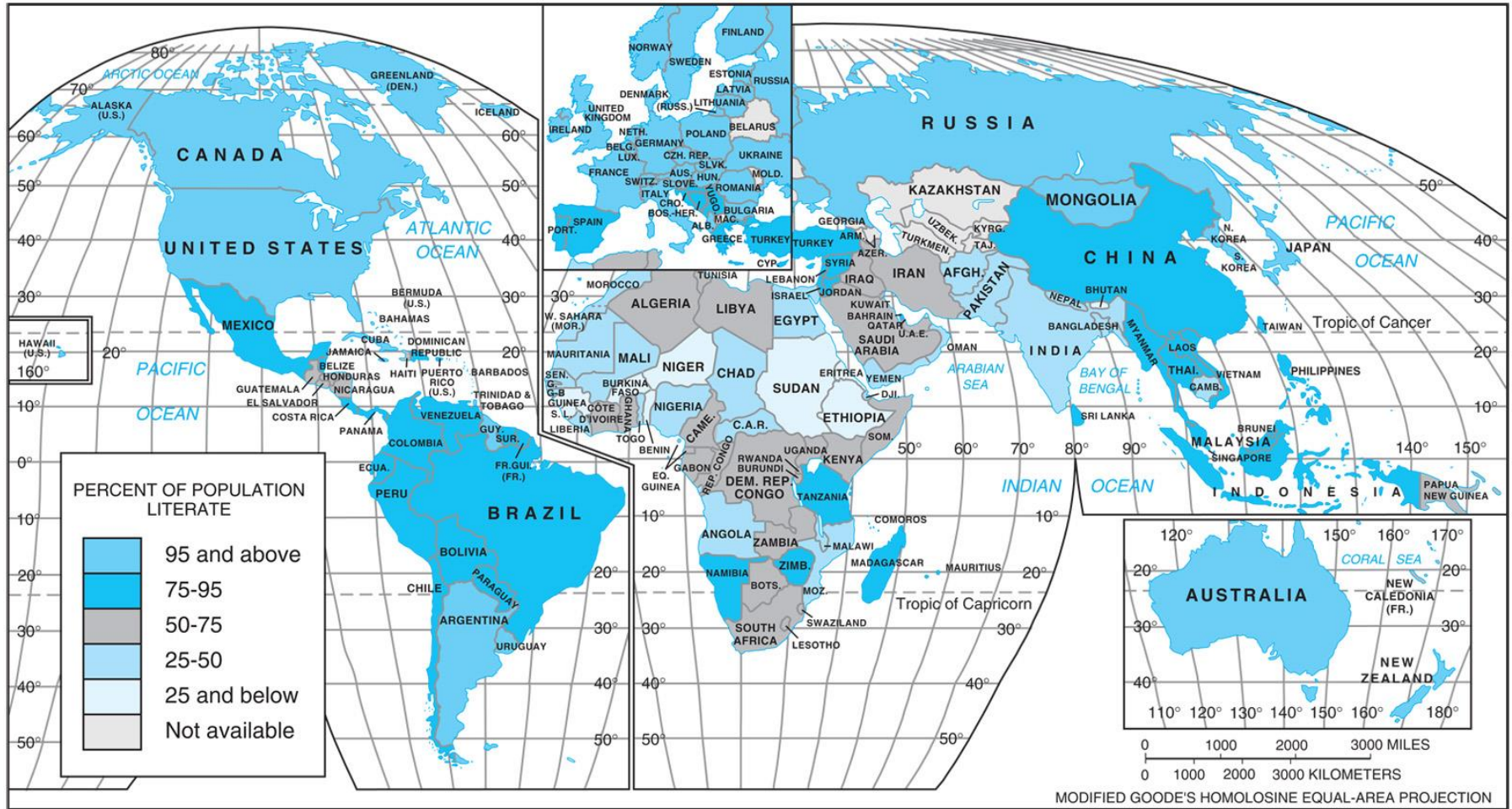
Sources: Bloomberg, International Monetary Fund, World Bank, World Intellectual Property Organization, Organization for Economic Cooperation and Development, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, International Labor Organization

İşgücünün ekonomik yapısı: Tarımda çalışan oranı

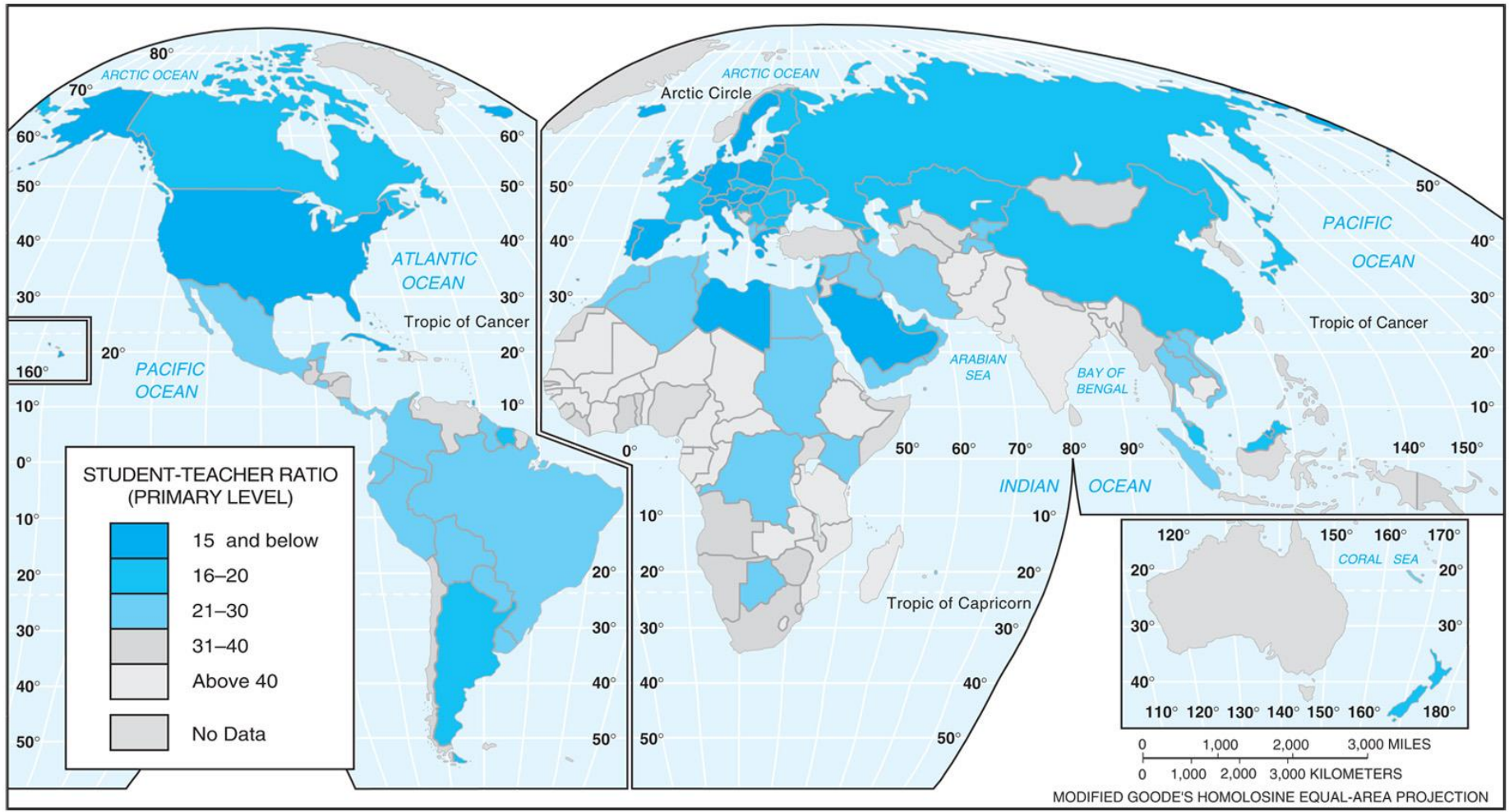

Copyright © 2006 Pearson Prentice Hall, Inc.

Okuma yazma oranı

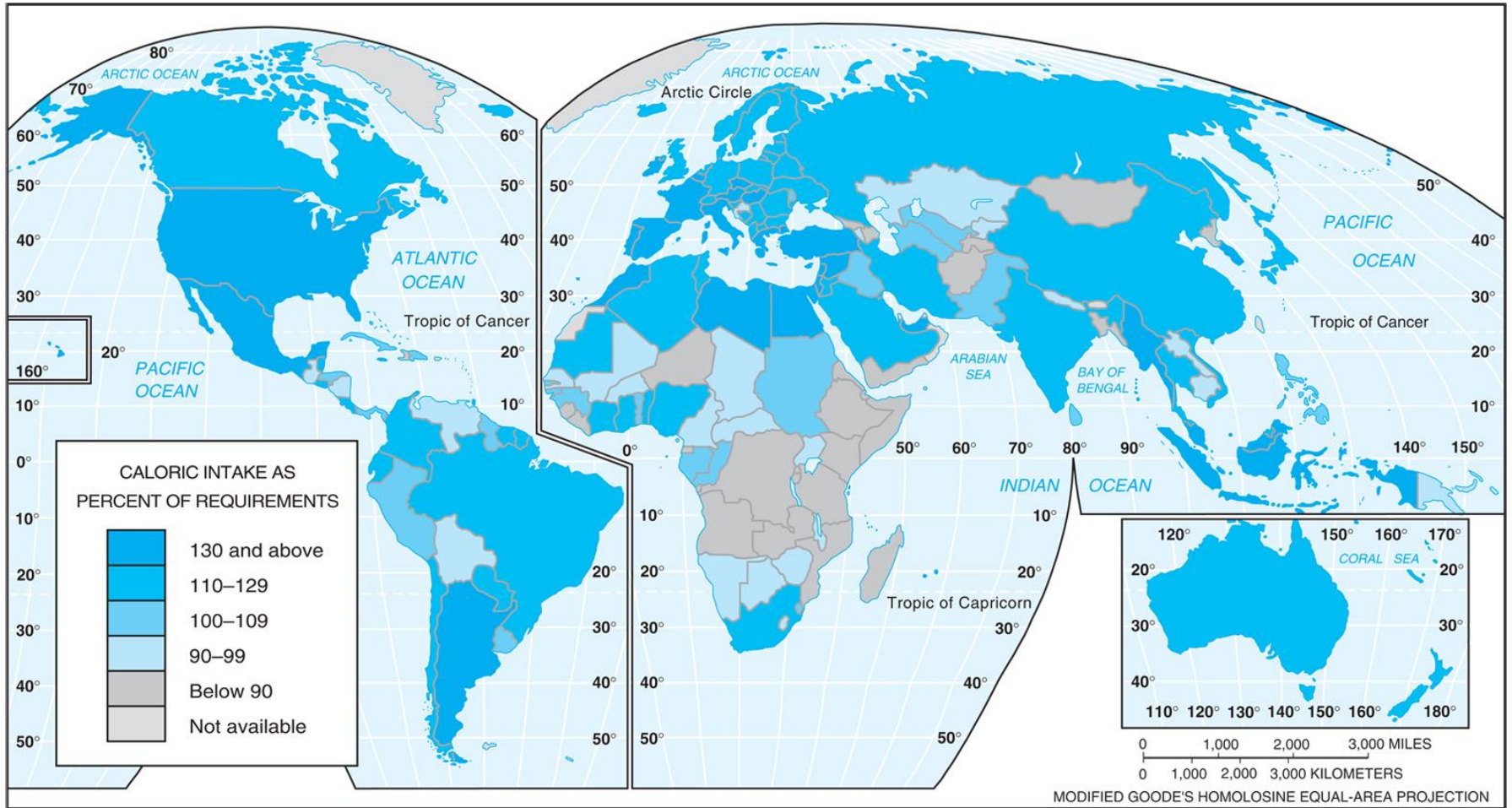
İlkokulda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı

Kadın okuma yazma oranı

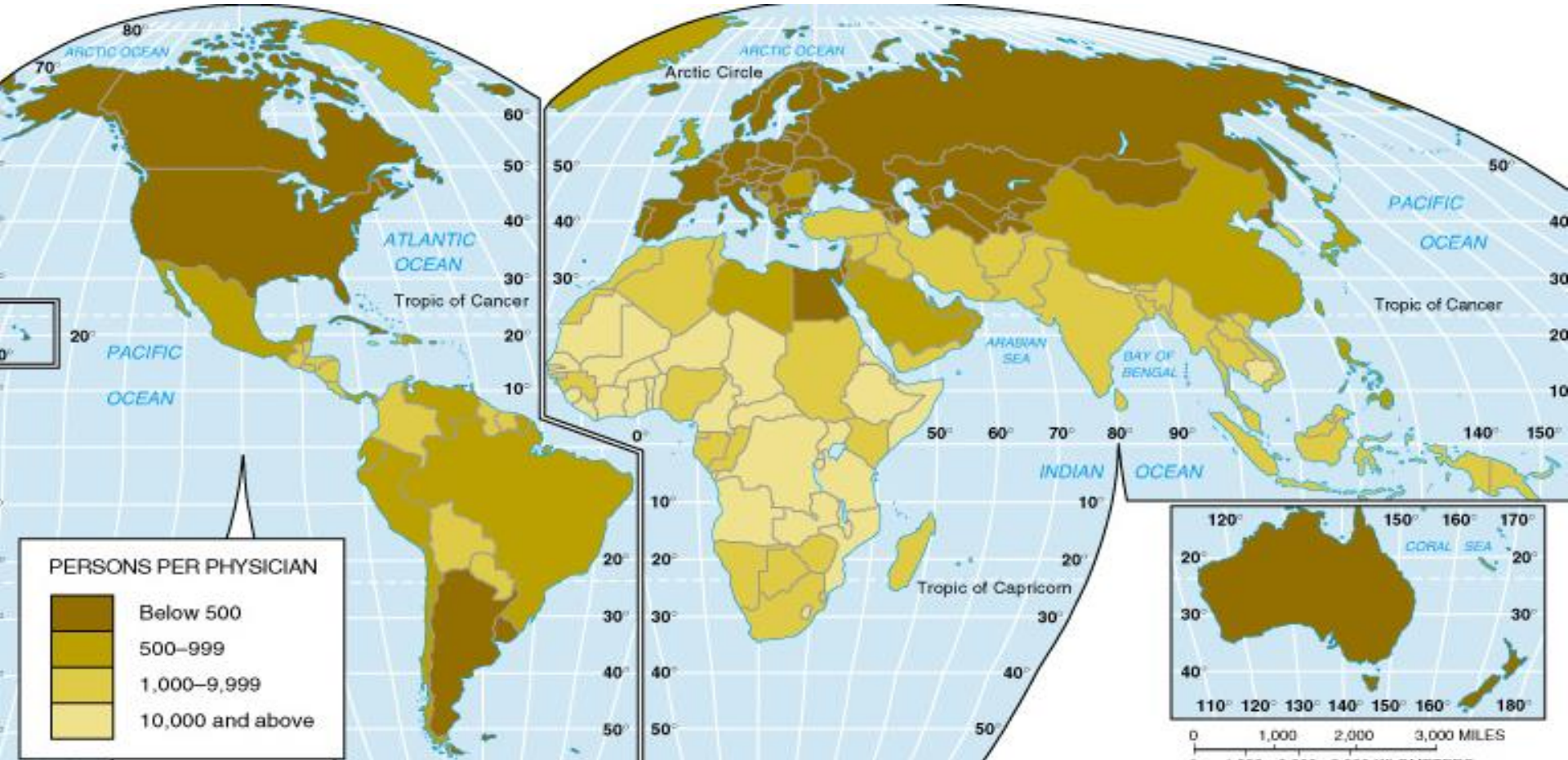

Sağlık göstergesi: Günlük alınması gereken kalori

Copyright © 2006 Pearson Prentice Hall, Inc.

Sağlık göstergesi: doktor başına düşen kişi sayısı

Ortalama ömür

Copyright © 2006 Pearson Prentice Hall, Inc.